

Bombmurkla –

den tidiga vårsvampen i granskogen

Bombmurkla, Björksnaret, Ramnäs, 20/3 2015.

En presentation av bombmurkla *Sarcosoma globosum* och dess förekomst i Surahammars kommun.

Naturskyddsföreningen Surahammar/December 2017/Text och foto: Tom Sävström. Karta: Einar Marklund.

Beskrivning av arten

Bombmurklan är en säregen skålsvamp med cirka 5 - 10 cm breda fruktkroppar. Som ung är svampen klotrund, utspänd och fylld med en gråvit geléartad slemmig vätska som den

utnyttjar som en vattenreservoar under sin mycket långsamma utveckling till ett moget stadium. Överst finns en skålformig, svartbrun, glänsande disk med det fertila skiktet (hymeniet) där sporer bildas. Fruktkroppen är i övrigt chokladbrun och har en matt och sammetslikt luden utsida. Fruktkropparna visar sig under tidig vår i mars - maj, och utnyttjar troligtvis vattnet från den smältande snön för sin tillväxt. Under 2015 gjordes fynd av några färska fruktkroppar den 22 december på en känd lokal invid åsen norr om Magsjön, efter en regnig och mild månad. Annars är den en utpräglad vårsvamp.

Bombmurkla t v i tidigt stadium från Baståsen, Surahammar, 20/3 2014 och t h fruktkropp i äldre stadium från Hästlösa, Surahammar, 1/3 2014.

Livsmiljö

Bombmurklan växer i näringsrik grandominerad skog i områden där gran förekommit kontinuerligt under lång tid. Vanligtvis är det fråga om äldre granskog på frisk mark med en vegetation av lågörtstyp. Vegetationen är ofta mossdominerad och risfattig med spridda inslag av växter som harsyra, vispstarr eller smultron. På några av växtlokalerna i Surahammars kommun förekommer inslag av asp och hassel och då med blåsippa i fältskiktet. Skogsbestånden ligger ofta på väl-dränerad mark på moränryggar eller invid rullstensåsar, gärna vid foten av en ås där tallskogen ersätts av grandominerad skog. I vissa fall är skogen präglad av tidigare skogsbete.

Huvudutbredningen för arten fanns tidigare i Mälarlandskapen, men den har påträffats från Småland till Lule lappmark. Många nya och rika växtlokaler av bombmurklor har på senare tid gjorts i norrländska älvdalar. Bombmurklan hotas av skogsbruksåtgärder som leder till att mosstäcket försvinner. Den har försvunnit på många håll i Europa. Sverige har ojämförligt flest växtplatser kvar, vilket medför att vårt land har ett internationellt ansvar för artens bevarande. Det är därför viktigt att skydda de lokaler där arten påträffats. Bombmurklan är rödlistad som sårbar (VU), enligt rödlistan från 2015.

Under senare år har svampforskning visat att flera skålsvampar, vilka tidigare betraktats som saprofyter, i själva verket är mykorrhizasvampar. Utan närmare undersökning kan det därför inte uteslutas att även bombmurklan kan vara symbiotiskt associerad med gran genom någon form av mykorrhiza. (J Nitare).

Bombmurklan är idag sällsynt och har alltid varit relativt ovanlig, men med lokalt rika förekomster. Den mest påfallande orsaken till att den blivit alltmer sällsynt är införandet av kalhyggeskogsbruket. Denna skogsbruksmetod med en s.k. skogsodlingscykel som påminner om åkerbruk infördes på bred front i Sverige först under 1950-talet. Svampen tycks inte överleva en slutavverkning och återkommer normalt inte i den nyanlagda och uppväxande skogen.

Bombmurklan i Surahammars kommun

Första fyndet av bombmurkla i Surahammars kommun gjordes 13 april 1991 av Tom Sävström i en äldre granskog i vägkorset gamla väg 233 och vägen mot Naddtorpet i Ramnäs. Fyndet fick stor uppmärksamhet i en vlt-artikel som initierades av svampkännaren Holger Axelsson. Ett par år senare avverkades skog på skiftet och endast en mindre del kring själva växtplatsen lämnades som naturhänsyn. Tyvärr avverkades också den delen några år senare, genom ett missförstånd mellan naturvård/skogsbolag.

Nya fynd av bombmurkla dröjde sedan till år 2000, då Lars Bsenko fann några fruktkroppar på en lokal vid Jobsbo. Samma år hittades några fruktkroppar i granskog öster om åsen invid södra Storängsvägen av Tom Sävström. Inspirerade av dessa fynd började vi mera systematiskt att söka av granskogar på jakt efter bombmurklor.

År 2017 känner vi till ca 25 granskogsområden i Surahammars kommun som hyser bombmurkla, se kartbild över utbredningen i vår kommun. Några skogar är tyvärr avverkade. Den antalsmässigt rikaste lokalen finns vid foten av Strömsholmsåsen norr om vattenverket i Ramnäs socken. Här förekommer arten i spridda förekomster i ca 7080-årig granskog, mellan åsen och Gatstubäcken. År 2015 räknades till ca 2 500 fruktkroppar (Tom Sävström). Vi har tagit oss rätten att döpa denna skog till "Bombmurkleskogen". En uppgift finns att den granskogen drabbades hårt av stormen 1953, då det mesta av granarna föll, (Arne Persson muntl.) Detta är sannolikt en av landets rikaste lokaler med bombmurkla. Av de kända växtlokalerna i vår kommun är endast två skyddade i naturreservat, nämligen Kohagen och Djupmossen.

Kan bombmurklan bli en turistattraktion

Karin Martinsson och Johan Nitare publicerade 1986 sin numera klassiska artikel "Bombmurklan, *Sarcosoma globosum*, en hotad svamp". De framhåller, att bombmurklan indikerar en skyddsvärd skogstyp och att samtliga lokaler bör bevaras. Flera bombmurkellokaler i Surahammars kommun har lång skoglig kontinuitet och bär spår efter tidigare förekomst av skogsbete. Kan bombmurklorna bli en turistattraktion i Surahammar, främst då lokalen norr vattenverket? Ja, varför inte. Naturskyddsföreningen i Surahammar har under de senaste åren visat bombmurklor för intresserade naturmänniskor och alltid blir svamparna populära glädjespridare och fotoobjekt. Vi har fått bevis på att både barn och vuxna finner upptäckarglädje och fascination inför allt det underbara och spännande som finns i naturen. Och för oss är det ett av måstena i livet, att under våren besöka någon av de kända växtplatserna med denna granskogens glädjespridare bland svamparna. Och det är fortfarande lika spännande att försöka hitta nya granskogar med bombmurklor.

Rapportera dina fynd i Artportalen

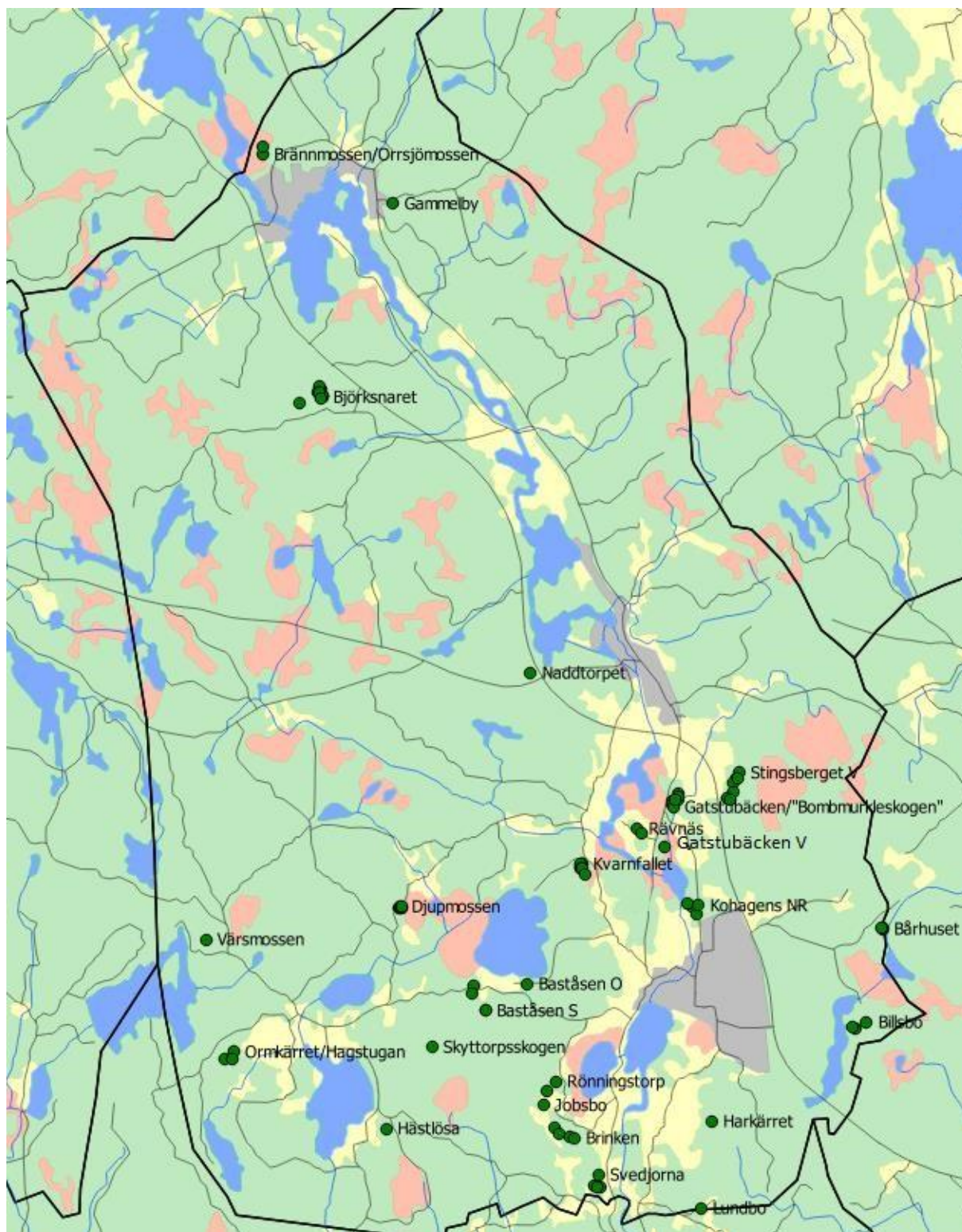
Om du hittar bomburklor i granskogen, rapportera dessa i Artportalen. Det är viktigt, då skogsägare och myndigheter i allt större utsträckning använder Artportalen för att söka information om förekomst av växter och djur på sina marker, innan skogsbruksåtgärder planeras och påbörjas.

Bombmurklor i typisk barr- och mossmatta i granskog på lokalen vid Svedjorna, Surahammar, 1/5 2006.

Citerad litteratur:

- Åtgärdsprogram för bombmurkla 2010-2014, Naturvårdsverket 2010, upprättat av Johan Nitare.
- Tedebrand, Jan-Olof, Bombmurklan (*Sarcosoma globosum*) i Sverige, Jordstjärnan, Årg. 20, nr 2, 1999.
- Nitare, Johan., Signalarter, Indikatorer på skyddsvärd skog, Flora över kryptogamer, Skogsstyrelsen 2000.

Kartan visar kända lokaler i Surahammars kommun där bombmurkla påträffats mellan åren 2000-2017. En prick visar också första fyndlokalen vid Naddtorpet 1991, som tyvärr förstördes genom avverkning. Totalt har 10-talet växtlokaler för arten förstörts de senaste åren genom skogsavverkning. Med tanke på koncentrationen av lokaler i söder bör en framtida utmaning vara att försöka finna den även i norra delarna av vår kommun.

